

Štiridesetletnica Slovenskega sociološkega društva: v spopadanju z logiko izključevanja

POVZETEK: Članek povzema izkušnje štiridesetletnega delovanja Slovenskega sociološkega društva. Temu članku bo sledil še drugi o identiteti, zaposlovanju in prihodnosti sociologov in sociologinj. Društvo je bilo ustanovljeno v času delegitimizacije hegemonije, ki je izhajala iz vizije socializma in ogroženosti države od zunaj. Spopadalo se je z ideologijo, ki je temeljila na logiki izključevanja alternativ, se zavzemalo za empirično razkrivanje prikritega in s tem postavljalo v ospredje izzive za spremembe. Hkrati z akcijami za profesionalizacijo sociologije v izobraževanju in raziskovanju je društvo delovalo tudi kot akter civilne družbe in vplivalo na proces demokratizacije. Medtem ko se je število diplomiranih sociologov povečevalo, je število članov društva nihalo in stagniralo. Ob nizki stopnji diferenciacije delovanja po sekcijah in prevladovanju akademskega jedra sociologije v društvu, ki se bolj usmerja v svet kot pa v povezovanje s sociologi iz prakse, je razumljivo, da so slednji ostajali vse bolj ob strani. V objavljanju je bil dosežen velik napredek, nerešeno pa ostaja vprašanje jezika – slovenščina in/ali angleščina. Prek društva in – v večji meri – mimo njega so se slovenski sociologi uspešno vključevali v svet, tako da je v tem smislu Slovenija celo nekakšna velesila v malem. Tako strokovna kot širša javnost sta z delovanjem društva slabo seznanjeni.

KLJUČNE BESEDE: Slovensko sociološko društvo, štiridesetletnica, profesionalizacija, Jugoslavija, ideologija, reteritorializacija, sekcije, ISA, ASA, ESA, civilna družba, objavljanje, jezik

1 Uvod

Svoj prispevek ob štiridesetletnici Slovenskega sociološkega društva (SSD)¹ sem zasnoval v dveh delih (člankih). V prvem, na tem mestu, poskušam predvsem retrospektivno osvetliti profesionalno delovanje slovenskih sociologov glede na spreminjajoči se družbeni kontekst tako v okviru SSD kot tudi v širšem prostoru, v Jugoslovanskem sociološkem združenju (JSZ) ter v svetovnem (ISA) in v evropskem (ESA) merilu. Značilnosti tega konteksta v okviru prejšnjega političnega sistema v zgoščeni obliki predstavljam kot spopadanje z (ideološkimi) zamejenostmi spoznavanja in delovanja v smislu logike izključevanja alternativ oz. »igre z ničelno vsoto« (*zero sum game*). V drugem delu (članku) pa bom delovanje in vlogo SSD, v katerem je prevladalo jedro z »akademsko« usmeritvijo, povezoval s pridobljenimi izkušnjami »sociologov v praksi«

1. Ob tridesetletnici SSD je izšel zbornik (Kramberger, Kolarič, ur. 1995) in objave v Teoriji in praksi (Mlinar 1995a).

in s teoretskimi usmeritvami za prihodnost. Oboje predstavlja le zelo zamejeno, ad hoc obravnavo, ki bolj primeroma kot izčrpno prikazuje zadevne vsebine in akterje. Že v naprej pričakovane pripombe o tem, česa nisem upošteval, bom razumel predvsem kot poziv za posebno, temeljito raziskavo o teh vprašanjih in hkrati kot spodbudo, da bi aktivirali neizkoriščene raziskovalne potenciale mladih v okviru visokošolskega izobraževanja.

Funkcija retrospektive naj ne bi bila le v tem, da poteši nostalgичno razpoložene starejše sociologe, kar bi mlajši tolerirali iz obzirnosti do njih. Ko se oziramo nazaj, naj bi mislili predvsem na to – kako naprej! Ali smo v štirih desetletjih našega – bolj ali manj – organiziranega delovanja utrdili temelje svoje kolektivne, profesionalne identitete, na podlagi katere danes mlajšim ne bo več treba začenjati od začetka? Identiteta pa konec koncev pomeni predvsem dvoje: različnost in kontinuiteto.

Ali je torej društvo uspevalo vnašati v naš prostor kaj novega, drugačnega? V čem je ta drugačnost in kaj nas je pri tem omejevalo: a) v razmerju do laičnega, zdravorazumskega delovanja; b) v razmerju do drugih disciplin; c) v razmerju do družbeno-političnega konteksta? Kako so to novo profesionalno identiteto, z oporo ali brez opore društva in osrednjih socioloških ustanov, uveljavljali diplomirani sociologi kot posamezniki? Koliko smo poskrbeli za kontinuiteto v smislu kumulativnosti individualnega izkustva, koliko pa to izkustvo zastaja na ravni razpršenega »tihega znanja«, ki se porazgublja in ne prehaja na mlajše generacije?

Pri vsem tem je treba v obravnavi dosedanjega delovanja SSD² in njegove vloge upoštevati, da gre pogosto za prepletanje istih udeležencev v različnih vlogah in da je težko izdvojiti vlogo samega društva. Sicer pa se ob težnji k objektivnosti in celovitosti ne odrekam osebno podoživljenemu vedenju o preteklosti, če se zdi poučno za prihodnost.

2 Družbeni kontekst ter osamosvajanje in organiziranost sociologov

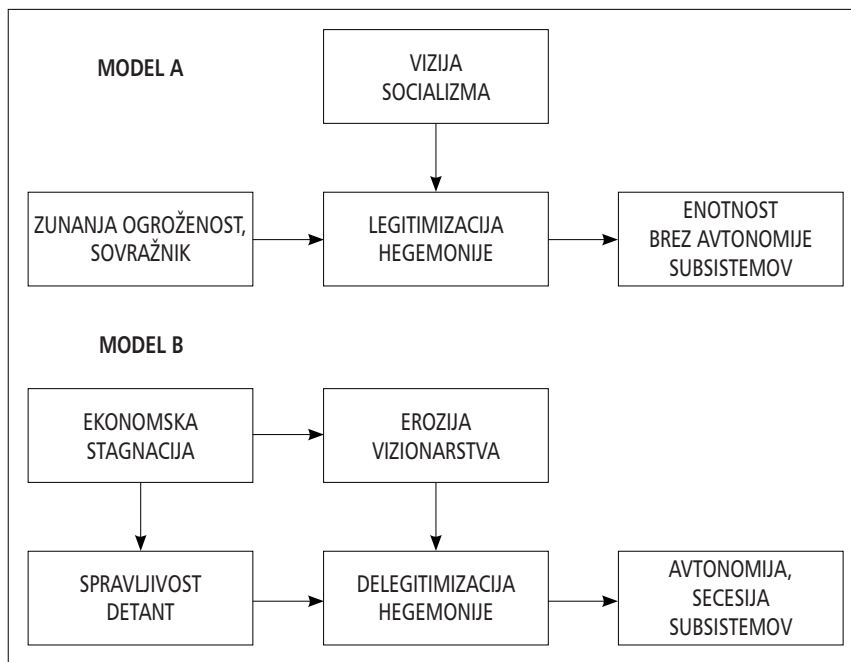
Na tem mestu ne bom podrobneje opisoval konkretnih okoliščin, v katerih sem dal pobudo za ustanovitev SSD, in okoliščin, v katerih smo se odločili za njegovo ustanovitev, pač pa lahko v bolj zgoščeni in posplošeni obliki nakažem tedanji družbeno-politični kontekst, kot sem to storil z grafičnim prikazom že na drugem mestu (Mlinar 1995b: 226).

Sociologija je iskala prostor za uveljavljanje svoje vloge v kontekstu delegitimizacije hegemonije, ki so jo pred tem s časovnega vidika dolgoročno utemeljevali na osnovi marksistične vizije socializma/komunizma, s prostorskega vidika pa glede na ogroženost zaradi zunanjega sovražnika. To pomeni v prehodu od modela A k modelu B – kot sta spodaj grafično prikazana. Z upadanjem zunanje ogroženosti in z gospodarskim zastajanjem, ki je pospešilo erozijo vizionarstva, je v nekdanji Jugoslaviji prihajalo do

2. Raziskavo o profesionalizaciji sociologije v Sloveniji, ki je posredno ali neposredno zadevala tudi delovanje društva, je opravila Maca Jogan (1974, 1982). V njej je v dveh fazah obravnavala motive za študij sociologije, razsežnosti izobraževanja, sociologijo kot poklic ter možnosti zaposlovanja in uveljavljanje sociologov v praksi.

notranjega sproščanja ter večje strpnosti do drugačnosti in do avtonomije subsystemov vključno z večjo avtonomijo znanstvenega delovanja. Pri tem je tudi politika iskala drugačno legitimiteto v novi, zunajblokovski usmeritvi in v usmeritvi k »samoupravnemu socializmu«.³

Slika1: (De)legitimizacija hegemonije

Vir: Mlinar (1995b: 226).

V prvem kontekstu je »idejnopolitično« izhodišče predstavljal vseodrešujoči zgodovinski materializem, ki je poudarjal celostni pristop, makrodružbeno strukturo, logiko izključevanja v razrednem boju, kvalitativne revolucionarne spremembe. V razmerju do shematskega, zgodovinskega materializma oz. marksistične filozofije si je morala sociologija izboriti pravico do »prizemljitve«, ki pa je bila kaj hitro označena

3. Medtem ko z manjšo ogroženostjo od zunaj na splošno slabi osnova za omejevanje samostojnosti subsystemov, pa ima ekonomska stagnacija podoben vpliv verjetno le v specifičnih razmerah oz. posredno, ko prihaja do kompromitacije sicer poudarjenega poslanstva vladajoče elite. Seveda pa družboslovje ni predstavljalo le nekakšne (čiste) alternative uradni ideologiji, temveč je bolj ali manj prevzemalo tudi vlogo legitimizacije sistema. Do tega je prihajalo bodisi iz pionirsko-graditeljske perspektive, saj smo »gradili novo družbo«, bodisi glede na disciplinarno »vpetost« v institucionalni in normativni red (zlasti politologi in pravniki, ki so sledili političnim težnjam npr. ob uvajanju delegatskega sistema, samoupravnih interesnih skupnosti ipd.) ali pa iz čistega konformizma. Ob tem pa je nesporno dejstvo, da smo bili prav sociologi največkrat predmet kritike in sankcij, vključno s primerom štirih profesorjev na FSPN (V. Arzenšek, T. Hribar, J. Jerovšek, V. Rus).

kot funkcionalizem, pozitivizem, tehnokratizem ipd. Namesto prejšnjega apriorizma in enostranosti, ko je šlo predvsem za nalogo, kako uvajati teorijo v prakso, smo se sociologi z empiričnim raziskovanjem poskušali približati dejanskim življenjskim razmeram. Čeprav se je na učbeniški ravni, pa tudi med radikalnimi študenti še dalj časa ohranjalo abstraktno »filozofiranje« o razrednem boju in revolucionarnosti delavskega razreda, smo bili v osrednjem jedru mladih sociologov raziskovalcev bolj zainteresirani za razkrivanje dejanskih življenjskih razmer ljudi. Zanimalo nas je, kakšen je dejanski vpliv delavcev v formalnih institucijah delavskega samoupravljanja in občanov v »komunalnem sistemu«. Zanimalo nas je življenje v samskih delavskih domovih. Razkrivali smo absurde kmetijske politike, ki so bili za javno obravnavo pravzaprav tabuizirana tema (kar je najtežje izkusil Jože Pučnik), preučevali smo različne načine preživljanja prostega časa in spremljanje medijev, razlike v politični participaciji, kakovosti življenja ipd. Našteto je vključevalo tudi metodološko preusmeritev, ki smo jo prav sociologi dosti pred drugimi uveljavljali tako z lastno raziskovalno dejavnostjo kot tudi s kurikularno prenovo, četudi smo s tem odstopali in prihajali v nasprotje z uradno doktrino.

**Preglednica 1: Ideološka zamejenost z logiko izključevanja
(»igra z ničelno vsoto«)**

ABSOLUTIZACIJA, POVELIČEVANJE	IZKLJUČEVANJE, ZAPOSTAVLJANJE
1. diskontinuitete, revolucionarnosti	kontinuitete, postopnosti
2. prihodnosti (dolgoročne)	preteklosti
3. lastnega, notranjega	tujega, zunanjega
4. hotenega, možnega	dejanskega, obstoječega
5. makrodružbenega	mikrodružbenega, družine
6. kolektivnega, skupnosti	individualnega, posameznika
7. razrednega izključevanja, r. boja	integrativne vloge dr. diferenciacije
8. fizičnega dela, delavcev	inteligence
9. mesta	podeželja, kmetov
10. podružbljanja	profesionalizacije, strokovnosti
11. ideologije, vrednotnega	znanja, kognitivnega
12. formalnega, institucionalnega	neformalnega, neinstitucionalnega
13. nadzorovanega, načrtovanega	spontanega
14. družbene harmonije, enotnosti	protislovij, konfliktov
15. »subjektivnega faktorja«	objektivnih razmer, (ne)razvitosti
16. normativnih sprememb	družbeno-ekonomskih in kulturnih razmer
17. predvidenih, zelenih učinkov	nepredvidenih, neželenih učinkov
18. institucionaliziranega samoupravljanja	participacije
19. uradnih programov, lojalnosti	dvoma, preverjanja
20. kvalitativne metodologije	kvantitativne metodologije

Najsplošnejši skupni imenovalac, ki ga poskušam razkrivati v kontekstu in ideologiji nekdanje jugoslovanske »socialistične družbe«⁴ in s katerim smo se spopadali v

4. O današnjem odnosu ljudi do tega časa sta pisala tudi Bernik in Fabjanič (1998) v *Spominih na socializem*.

našem sociološkem delovanju, zadeva logiko »igre z ničelno vsoto« v smislu: kolikor ena stran pridobi, toliko druga izgubi. Ta logika je prevladala kot enostranost, namesto dialektičnega razumevanja protislovnosti kot enotnosti in spopadanja oz. izključevanja med nasprotji (kot sem to že pred časom nakazal v svoji knjigi o protislovnih družbenega razvoja (Mlinar 1986)). V najbolj zgoščeni obliki jo ponazarjam v preglednici 1.

Različnosti in novosti, ki smo jih – vsaj kot večinsko jedro sociološkega delovanja v društvu in izven njega – uveljavljali raziskovalno usmerjeni sociologi, so zadevale vse navedene in še druge razsežnosti družbe in njenega spoznavanja; včasih mirno, uradno nezaznano, včasih pa z velikimi zaostritvami in spopadi. Tu ostaja prikrita bogata vsebina našega delovanja v času več kot dveh desetletij, ki je neposredno in posredno vplivalo na dinamiko demokratizacije družbe še pred osamosvojitvijo Slovenije. Slovenska javnost ni ozaveščena o tem in se nenehoma zaustavlja le na ravni formalno-institucionalnih političnih sprememb.

3 Ustanovitev društva, zamisli in pričakovanja

Kot izhodišče za ustanovno skupščino Društva sociologov Republike Slovenije (kasneje preimenovanega v Slovensko sociološko društvo – SSD), ki je bila 14. decembra 1965 v Ljubljani,⁵ sem izpostavil misel, da je uvajanje sociologije tako pomembno profesionalno vprašanje kot tudi kazalec in instrument demokratizacije družbe. Pozornost za potrebe in probleme človeka in za njegova mnenja naj bi sicer v načelu prišla do izraza že prek organizacijske strukture (samo)upravljanja, vendar je bilo napačno pričakovanje, da bo že sama organizacijska struktura zagotovila tudi resnično optimalno udeležbo vseh občanov. V praksi se je dosti več pozornosti posvečalo pravnim, organizacijskim in političnim kot pa sociološkim razsežnostim sprememb.

Že pred ustanovitvijo društva smo sociologi začeli pedagoško delovati na posameznih fakultetah, zlasti z uvedbo študija sociologije na Filozofski fakulteti (1960) in raziskovalno z ustanovitvijo Inštituta za sociologijo (1959). Leta 1965, tj. eno leto po tem, ko se je začela pojavljati prva generacija diplomiranih sociologov v Sloveniji, je že dozorel čas, da smo se – po predhodni organizacijski povezanosti s filozofi – odločili ustanoviti Društvo sociologov Slovenije (kasneje preimenovano v SSD). To je bil še eden od pomembnih konstitutivnih aktov sociologije, ki je zelo hitro vplival na nadaljnje profesionalno profiliranje in na institucionalno utrditev sociologije v Sloveniji. S tem smo legitimirali številne pobude in utrdili avtonomijo svojega javnega nastopanja.

V programski zamisli društva smo izpostavili vrsto nalog, kot so npr. razvijanje sociologije kot znanstvene discipline ter utrjevanje njene vloge v družbenem življenju, spremljanje rezultatov sociološkega raziskovalnega dela, spremljanje in izpopolnjevanje

5. Ob tej priložnosti smo priredili tudi posvetovanje o problemih družbene diferenciacije v Sloveniji, na katerem je več kot 20 referentov obravnavalo teme številnih problemskih področij kot npr. teoretične osnove sociološkega preučevanja družbene diferenciacije, družbena mobilnost v Sloveniji, vrednotenje poklicev in diferenciacija v delovnih organizacijah, diferenciacija na vasi, struktura delikventne populacije idr. Tako smo se poskušali približati pestrosti dejanskih družbenih razmer in življenjskih situacij in presegati grobi shematizem o razredni strukturi družbe.

pouka in študija sociologije, povezovanje članov iz vseh krajev Slovenije in posredovanje njihovih delovnih dosežkov.

Pri tem smo pričakovali, da bo društvo z javnim nastopanjem lahko prispevalo k hitrejšemu razreševanju vsaj navideznega protislovja, da so bile tedaj, ko so se pojavili prvi diplomirani sociologi (Mlinar in Derganc 1964), ko je bilo torej diplomiranih sociologov najmanj, tudi potrebe po njih najmanjše (podobno kot pred časom, ko je šlo za ekonomiste). Nekateri so tako ostali brez zaposlitve. Nismo pričakovali, da se bo ta problem podaljševal še štiri desetletja, čeprav – kot je nedavno v svoji analizi ugotovil Kramberger (2004) – se t. i. »čakalna doba« na zaposlitev sociologov do leta 2004 vsaj ni podaljševala. Kakšna pa je ta zaposlitev in kakšne vloge dejansko prevzemajo diplomirani sociologi, bom prikazal v drugem delu (članku).

S kolegom Nikom Tošem sva ob ustanovitvi društva (1965) zapisala naslednje:

Vstopenje sociologov v delovno skupnost bistveno ne spreminja delitve dela med strokovnjaki ... Globlje spremembe bodo potrebne v delitvi dela med strokovnjaki in nestrokovnjaki. Sociolog namreč iz organizacije dela ne izriva nobenega doslej uveljavljenih strokovnih profilov (pravnik, ekonomista, psihologa, socialnega delavca), ampak krog uveljavljenih strokovnjakov izpolnjuje. (Mlinar in Toš 1965: 7.)

Pri tem sva nadalje ugotavljala, da strokovno neusposobljeni kadri delajo družbi dvojno škodo: trošijo sredstva že z lastno navzočnostjo, še večjo škodo pa povzročajo z lastno aktivnostjo. Ob vsem tem sva vendarle dodala, da bodo sociologi analitiki vse bolj nadomeščali tiste strokovnjake, ki s svojim delom prehajajo okvire svoje stroke. To je zadevalo zlasti pravnike, ki so v praksi še vedno veljali za nekakšne univerzalne družboslovce in so zasedali tudi delovna mesta, ki terjajo analitično sociološko izobrazbo in tudi drugačno usmeritev – večjo pozornost »navadnim ljudem« in njihovim življenjskim razmeram in ne le »volji zakonodajalca«.

Iz poročila predsednika (Z. M.) na skupščini društva 15. aprila 1969 izhaja, da je šlo v času po ustanovitvi za izredno dinamični razvoj. Iz njega navajam:

Društvo si je prizadevalo, da bi s svojimi akcijami spodbujalo razvoj sociologije kot premagovanje sterilnega dogmatizma in spekulativizma iz preteklosti; po drugi strani pa je poskušalo razširjati horizonte sociološkega delovanja prek meja pojavljajočega se empiricizma. Pri tem ne gre toliko (če sploh) za vprašanje, kakšna je zavestna izbira med različnimi alternativami [v smislu različnimi »izmi«], temveč predvsem za vprašanje dejanske stopnje razvoja določene znanosti in stopnje usposobljenosti posameznikov, ki delujejo na danem področju. (Mlinar 1969: 862.)

V kratkem času torej nismo niti pričakovali kakšnih bistveno novih oz. teoretično pomembnih rezultatov; umik iz ideološke pretencioznosti je hkrati pomenil napredek in približanje »navadnemu« človeku ter njegovim problemom in vsakdanjemu življenjskemu okolju.

4 Prizadevanja društva za strnitev družboslovja

Ob tem, ko sem sicer sodeloval v snovanju in izvajanju sociološkega študija na Filozofski fakulteti, sem vendarle ugotavljal, da ima sociologija kot zadnja med številnimi oddelki na tej fakulteti le omejene možnosti uveljavljanja. Zato sem kot predsednik SSD

sprožil akcijo za povezavo študija sociologije, političnih ved in novinarstva. Tako naj bi tudi sociologi pridobili določene ugodnosti, ki jih je nudila nova infrastruktura na lokaciji za Bežigradom (odločitev partijskega voditelja in ministra Ivana Matije Mačka), čeprav je bila vzpostavljena z namenom, da bi služila le političnemu oz. partijskemu izobraževanju.⁶ Pri tem nam je šlo za zamisel in perspektivo, da bi v sklopu ljubljanske univerze nastala nova fakulteta (tedanja Visoka šola za politične vede – kot prvenstveno politična institucija – še ni bila del univerze). Kot nekakšno vmesno stopnjo smo najprej dosegli, da je bila ustanovljena Visoka šola za sociologijo, politične vede in novinarstvo (VŠSPN).

Prav sociologi smo si najbolj prizadevali za profesionalizacijo na teh področjih v številnih – tedaj še spornih – pogledih. Pri teh prizadevanjih je šlo za usmeritev k čim bolj objektivnemu prikazovanju dejanskih razmer, pa četudi v spopadanju s pomembnimi ideološkimi postulati; nadalje za uvajanje kvantitativne metodologije in računalništva,⁷ s čimer smo se izpostavljali ocenam, da to pomeni tehnokratsko usmeritev; za mednarodno primerljivo raziskovanje, čeprav v nasprotju s politično težnjo k absolutizaciji jugoslovanskih »rešitev« in torej njihovi »neprimerljivosti« s čimerkoli, kar obstaja drugod (v zvezi s tem kasneje tudi Mlinar in Splichal 1988), idr.

Tako izhodiščna zamisel in prizadevanja v okviru društva, ki je uspelo pritegniti tudi kolege politologe in novinarje/komunikologe (Toš 1966), kot tudi nadaljnja dejavnost razširjenega kroga sociologov, ki smo v institucionalnem okviru VŠSPN vnašali v pedagoško in raziskovalno delovanje tudi največ novih vsebin, so odločilno prispevali k temu, da se je sociologija v širšem sklopu družboslovja konsolidirala kot samostojno znanstveno področje na deseti fakulteti (Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo – FSPN) ljubljanske univerze (gl. tudi TIP IX (1), 1972). Hkrati je sociologija ostajala tudi v sklopu humanistike na Filozofski fakulteti (Cindrič 1991) in se raziskovalno vse bolj opirala in prepletala z Inštitutom za sociologijo in filozofijo. To je na več načinov zaznamovalo našo pot v naslednjih desetletjih in privedlo do tega, da smo v Ljubljani pospešeno ustvarjali eno najmočnejših družboslovnih središč v Evropi.⁸ SSD je podal izhodišča usmeritve za institucionalno graditev in profesionalizacijo, ki je za več desetletij zaznamovala strnjeno družboslovno dejavnost in privedla do njene utr-

6. V tem smislu sem že pisal (Mlinar 2004a) o »zaroti sociologov«. Sicer pa sva z Nikom Tošem celo poskušala uveljavljati zamisel o formiranju družboslovnega centra za Bežigradom (kar se je kasneje vsaj delno uresničilo, saj so tu sedaj kar štiri fakultete), vendar te pobude in možnosti za strnitev družboslovja niso podprli profesorji na Filozofski in Pravni fakulteti, ki so tudi stanovali bližje svojih fakultet v ožjem mestnem jedru.

7. V Ljubljani smo prav s takšno usmeritvijo kot prvi v Jugoslaviji in ob nasprotovanju nekaterih pri nas v sociološki študij uvedli računalništvo (tudi s pomočjo ameriških kolegov, kot je Norman Nie, avtor znamenitega SPSS), po desetletju pregovarjanja pa tudi družboslovno informatiko.

8. O tem sem pisal tudi ob štirideseti obletnici revije Teorija in praksa (Mlinar 2004a), seveda pa bi morali to obravnavati hkrati z obsežnim programom raziskovalne dejavnosti na Inštitutu za sociologijo in filozofijo ter dejavnostmi na Filozofski fakulteti in drugod, kar pa presega okvir tukajšnje obravnave.

ditve na današnji Fakulteti za družbene vede. V tem smislu zgoraj prikazano predstavlja najpomembnejše dejanje in delovanje iz prvega obdobja po njegovi ustanovitvi.

Sicer pa si je društvo že v prvih letih (in tako je vse do danes) prizadevalo za uveljavljanje sociologije na vseh ravneh izobraževanja. V povezavi s Katedro za sociologijo pri VŠSPN je sprožilo akcijo uvajanja posebnih socioloških disciplin v učne načrte vseh fakultet ljubljanske univerze, in sicer namesto predmeta *Uvod v družbene vede* (temelji marksizma) oz. *Družbena ureditev SFRJ*. Žal je prišlo v devetdesetih letih s spremembo političnega sistema spet do izrinjanja sociologije z več fakultet, tudi s študijskih smeri, na katerih je – vsaj po našem mnenju – vključitev socioloških znanj nujna, kot sta to npr. študij medicine in arhitekture. Več razumevanja za vključevanje sociologije so pokazali na Biotehniški fakulteti, tako v Oddelku za krajinsko arhitekturo kot v Oddelku za agronomijo, ki vključuje Katedro za agrarno ekonomiko, ruralno sociologijo in razvoj podeželja. Sociologija je v dokajšnji meri prisotna v študiju socialnega dela in na pedagoških fakultetah v Ljubljani in Mariboru ter v študijskih in v raziskovalnih programih Univerze na Primorskem v Kopru in drugod, zdi pa se, da je društvo fakultete premalo pritegovalo v svoje aktivnosti in se – kot bomo videli iz odgovorov iz spletne poizvedbe v drugem delu – preveč zamejevalo le na Ljubljano.

Še posebej težavno je bilo uvajanje sociologije v srednje šole. Leta 1969 sem za skupščino društva zapisal:

Verjetno so se ravno pri tem pouku najbolj zaostрила vsa protislovja in začetniške slabosti, ki se kažejo v razvoju sociologije pri nas. Namesto da bi spodbujal zanimanje in gradil temelje za formiranje novih generacij sociologov, je bil učinek tega pouka ravno nasproten. Pouk je bil shematičen in neživljenjski, temeljil je bolj na abstraktno-deduktivni metodi kot pa na analizi družbenega dogajanja in življenjskih razmer pri nas in zato je dijake dejansko odvracal od sociologije in izzival upravičene kritike. (Mlinar 1969: 864.)

Na osnovi prizadevanj članov društva, še zlasti njegove pedagoške sekcije, so bile postopoma dosežene pomembne izboljšave. S svojo dejavnostjo so vplivali na status, vsebino in način poučevanja sociologije v srednjih šolah. Pri tem so razpravljali tudi o »sociološkem raziskovalnem delu v okviru šolskega polja« vključno z raziskovalnimi nalogami v okviru njihovih lokalnih in državnih razpisov (Tavčar Krajnc 2002). Ta dejavnost se danes navezuje tudi na evropsko združenje EUSTORY, v katerem SSD nastopa kot ena od treh organizacij iz Slovenije. (Ta vprašanja bom z vidika »prebivalci kot (samo)raziskovalci« obravnaval še kasneje.)

Zaradi poimenovanja *Ziherlovi dnevi*⁹ ostaja zamolčano dejstvo, da je FSPN s prirejanjem strokovnih srečanj družboslovcev v Ljubljani in v Škofji Loki (pre)usmerjala in dopolnjevala javno delovanje sociologov. Ziherlovi dnevi so pretežno vključevali sociološke teme in obravnave, npr.: usmerjanje družbenega razvoja (1981), vprašanja o odgovornosti (1982), kriznih pojavih (1983), emancipaciji (1984), mladini kot dejavniku razvoja (1985), zaostajanju za razvitim svetom in naši prihodnosti (1988), kar vse najdemo tudi v knjižnih izdajah. Na teh srečanjih so bile predstavljene problemske, multi-

9. Boris Ziherl je bil sicer ortodokсни marksist in je veljal za dogmatika; njegovo vlogo v sociologiji pa je bolj vsestransko ocenil Kerševan (1995); gl. tudi Jogan (1978).

če že ne interdisciplinarne obravnave; res pa je, da se posebne pozornosti ni posvečalo specifičnim vprašanjem sociološke identitete. Naj pa poudarim, da je bil prispevek sociologov pri večini tem prevladujoč.

4 Razkrivanje tistega, česar naj bi ne bilo, konflikti

Pravniki, pa tudi politologi so bolj sledili politiki in po svoje izražali njeno voljo. V ospredju je bil radikalni verbalizem in vizionarstvo, ki se je iz dneva v dan spreverčalo v svoje nasprotje, tj. v pragmatizem glavnih političnih akterjev. Usmeritev večine sociologov, ki smo delovali v okviru SSD, je bila vsaj v zgornjem smislu bolj realna kot radikalna, ni pa bila vrednotno nevtralna. Ravno s tem, da smo v spopadanju z »normativnim idealizmom« razkrivali razhajanje med normativnim in stvarnim, smo sprožali izzive za spremembo obstoječega stanja. Naša empirična usmeritev se torej vsaj pri intelektualno bolj zavzetih raziskovalcih ni zaustavljala na ravni pozitivizma in utrjevanja obstoječega.

Tako kot sta politična pretencioznost in samovolja verbalno prikrivala in zakrivala dejansko stanje (in resnične možnosti za spremembo), tako smo ga sociologi z raziskavami in v javnih razpravah v okviru društva ponovno razkrivali. »Politična hierarhija je pričakovala od sociologije potrditev pravilnosti svojih osnovnih izhodišč in morebitno iskanje novih 'pravilnih' poti znotraj teh okvirov« (Saksida in Roter 1985: 80). Tako je z vsakokratno politično usmeritvijo nenehoma prihajalo do nesoglasij.

Sociologi smo se zavzemali za temeljitejšo preučitev problema pred sprejemanjem pomembnih odločitev, bili smo za »eksperimentiranje« v znanosti, ne pa v družbi kot celoti. Naše društvo je npr. že zgodaj – skupaj z društvi pedagogov, filozofov, psihologov in z drugimi – javno nastopilo proti neutemeljenemu spreminjanju pouka v srednjih šolah. Ob tem, da je društvo organiziralo javno razpravo o družbenih učinkih uvajanja novega delovnega časa, smo sociologi opozarjali, da niso izpolnjeni pogoji za tako pre nagljeno ukrepanje, vendar nam ni bilo omogočeno, da bi vplivali na zakonsko ureditev tega vprašanja.¹⁰ Že čez nekaj mesecev pa so tudi politiki spoznali, da je zakon, ki je bil sprejet v nasprotju z večinskim mnenjem prizadetih, neustrezen. V takih okoliščinah smo (si) zastavljali vprašanje: Ali bo društvo lahko javno delovalo le takrat, ko bo podpiralo trenutno prevladujoča politična stališča?

Tudi v naslednjih letih smo tako v okviru SSD kot v okviru JSZ postavljali v ospredje sporne teme in včasih prav tisto, česar naj bi uradno ne bilo, npr. pomembne družbene konflikte in kasneje krizo jugoslovanske družbe nasploh (Toš 1982). Sociologi smo razkrivali mit o tem, da so bila z »revolucijo« odpravljena temeljna protislovja in konflikti v tedanji jugoslovanski družbi. Tu je šlo hkrati za mit o popolni diskontinuiteti v odnosu do prejšnje, kapitalistične družbe (ki pa se ponovi spet po letu 1991!?). Organizirali smo vrsto razprav o izražanju in usklajevanju konfliktnih interesov, ki so se postopoma lahko vse bolj opirale tudi na empirična raziskovanja. Ta so vsaj do neke mere nadomeščala

10. Nobeden od medijev ni poročal o razpravi, niti televizija, ki je sicer snemala večurno razpravo.

prejšnja policijska poizvedovanja, ki so bila značilna za čas, ko je prišlo npr. do prve delavske stavke po drugi svetovni vojni (stavka rudarjev v Trbovljah (1958)) in še naprej, zlasti do t. i. afere Ranković (1966).¹¹

Takrat smo prav sociologi najprej odpirali vprašanja o izražanju in usklajevanju konfliktnih interesov (gl. npr. *Problemi* (73/74), 1969). Po nekaj letih pa smo združili moči in z vodstvom JSZ ter v sodelovanju s SSD leta 1972v Portorožu pripravili – kot so ga še dalj časa ocenjevali številni udeleženci – vsebinsko najbogatejše in organizacijsko najuspešnejše sociološko posvetovanje v Jugoslaviji o tej problematiki in sicer. Referati udeležencev so bili že pred posvetovanjem natisnjeni v treh knjigah, nekateri naši prispevki pa so bili objavljeni tudi v ZDA, v Franciji in drugod.¹² Z »idejnopolitičnega« vidika to posvetovanje, podobno kot naša kasnejša posvetovanja, ki so zadevala »krizo jugoslovanske družbe« (npr. okrogla miza *Sociološka raziskovanja vzrokov krize in možnosti izhoda*, Ljubljana, maj 1982, gl. Toš 1984), ni bilo dobro ocenjeno. Medtem ko smo se sociologi večinoma zavzemali za sproščanje možnosti za sprotno izražanje konfliktnih interesov, so politiki seveda temu nasprotovali in pri tem našli oporo v radikalnih stališčih nekaterih »naprednih« udeležencev z Zahoda, ki so kritično zavračali našo bolj »liberalno« usmeritev k demokratizaciji in so bolj podpirali socializem v močni in centralizirani državi.

Tematika konfliktov je tako ali drugače ostajala »na dnevnem redu« sociološkega in društvenega delovanja še naslednji dve desetletji in po svoje še vse do danes. Pri tem je šlo za preučevanje konfliktnih odnosov, npr. v podjetjih in ustanovah, kot tudi za mednacionalno obravnavo strukture oz. porazdelitve družbene moči ipd.¹³

Sociologi smo se v javnih razpravah večinoma zavzemali za sproščanje, liberalizacijo in kasneje nekateri tudi za institucionalizacijo konfliktov. Pri tem je šlo za predpostavko ali za »toložilno« razlago, da gre za v sodobni demokratični družbi normalno stanje stvari in da so torej različne bojazni o negativnih posledicah neutemeljene. Danes je z določene zgodovinske distance vendarle treba priznati, da je to sproščanje vključevalo tudi že potencialno zaostrovanje mednacionalnih nasprotij in razpad Jugoslavije kot sistema oz. države.

-
11. Aleksandar Ranković, nekdanji podpredsednik SFRJ, ustanovitelj in vodja Udbe, je bil julija 1966 na brionskem plenumu politično obsojen zaradi prisluškovanja maršalu Titu in drugim. O razmerah v Sloveniji gl. tudi Repe (2004).
 12. Predhodni dve leti sem si kot predsednik še zlasti prizadeval, da smo osnovali okrog 20 sekcij JSZ, ki so v največjem obsegu zaživele prav na portoroškem srečanju leta 1972. Tega se je udeležilo prek 300 sociologov. Sicer pa smo priredili še razstavo sociološke literature in sploh poskušali ponuditi zgled in spodbudo za živahno profesionalno dejavnost na področju sociologije. Vendar v naslednjih letih (predsedniških mandatih) temu niso sledili.
 13. Ta vprašanja sta npr. obravnavala Rus in Adam (1986), podobno Arzenšek (1984), ki je razkrival oligarhično strukturo moči v delovnih organizacijah s prevladovanjem profesionalne uprave na račun delavcev, tako da so delavci izražali občutek nemoči, navkljub njihovi prisotnosti v delavskih svetih. Jerovšek (1965) je razkrival dejansko porazdelitev moči in vpliva na ravni občin ipd.

5 Mimo formalnih/uradnih struktur, zunaj njih in proti njim

Iz obširne množice tem, ki smo jih obravnavali v okviru SSD (gl. Prilogo 1), bom poskusil razkriti nekaj skupnih imenovalcev. Čeprav izbrane ad hoc, v času štirih desetletij in na podlagi zelo različnih neposrednih motivov, imajo marsikaj skupnega npr. naslednje teme: neformalne dejavnosti in alternativna gibanja v kulturi in politiki (1987, gl. Bernik 1987), civilna družba (1987, 2003),¹⁴ (antisistemska) družbena gibanja (2003), nastajanje manjšinske družbe (1997), horizonti vsakdanjega življenja (1998, gl. tudi Kos 1998), kvaliteta življenja (nekateri vidiki) (1984), neformalna omrežja (socialne opore) (2003), socialni kapital in izguba zaupanja v institucije demokracije (2000), nekonvencionalne, protestne oblike kolektivne akcije (2000), režimska in kritična sociologija (Svetlik 2000). (Žal zaradi omejenega prostora za predstavitev v tem članku ne moremo navajati popolnejše bibliografije.) Ravno v obravnavi teh tem je rdeča nit slovenskega sociološkega delovanja že od tedaj, ko smo – še pred ustanovitvijo društva – v raziskavi o družbeni participaciji v lokalni skupnosti sredi šestdesetih let zastavljali vprašanje, kje se zaustavlja pobuda in kritika (o tem tudi Jambreč 1982), pa vse do današnjih obravnjav mlajših sociologov, ki poskušajo preseči zamejenost »prosistemske sociologije« in se odzvati na nastop postmodernih antisistemskih gibanj (o slednjem Kovačič 2003: 47).

Poleg tematskih razprav članov je društvo protestno nastopalo kot akter civilne družbe v širši javnosti, ko je šlo za nenačelno in avtokratično poseganje politike kot npr. ob ukinitvi raziskovalnega centra pri zvezi sindikatov, ob ukinitvi službe za študij programa pri RTV, ko je šlo za sovjetsko agresijo na Češkoslovaško, ko je šlo za »delikte mišljenja« in je bil sprožen kazenski postopek zoper Tomaža Mastnaka, člana SSD, v novejšem času je tu problematika »izbrisanih« idr.

Z refleksijo o prikazani sociološki tradiciji bi se lahko sociologi v bodoče še bolj učinkovito kot doslej spopadali z zamejenostjo institucionalizma tudi tedaj, ko gre za pedagoške in raziskovalne programe o »mednarodnih odnosih« (kadar dejansko ne gre za odnose med narodi) in za »evropske študije«, v katere lahko sociologija vnaša dosti bogatejšo vsebino.

Tudi neformalno druženje sociologov v okviru društva (npr. značilno druženje »pri Mraku«) in zunaj njega, še zlasti v univerzitetnem okolju, ki naj bi bilo tudi spodbudno za inovativnost, bi sodilo v ta sklop vprašanj. (O tem več v drugem delu in v Andragoških spoznanjih, Z. M. 2005/4,31-46)

Slovenski sociologi smo se torej družili in delovali v formalnih organizacijskih okvirih SSD in JSZ, občasno pa smo sodelovali tudi z društvom hrvaških sociologov in njihovim oddelkom na Filozofski fakulteti v Zagrebu (Kovačević 1986). Ob tem sta Eugen Pusić in Rudi Supek kot ugledna družboslovca mimo vseh uradnih institucij v Zagrebu vzpostavila svobodomiseln intelektualni razpravljalni forum *Človek in sistem*, v

14. Sekcija za preučevanje družbenih gibanj je bila tudi soorganizator, SSD pa pokrovitelj jugoslovanskega znanstvenega srečanja Civilna družba in država (1987, Ljubljana). Prispevki so objavljeni v tematski številki Družboslovnih razprav 1987 (5); gl. npr. Adam (1987), Gantar (1987).

okviru katerega je prihajalo do prežemanja humanističnega in sistemskega pojasnjevanja družbenih sprememb. Pusić je v kratkem zapisu o tem najprej nakazal tedanji družbeni kontekst, potem pa ugotovil, da:

se je sredi šestdesetih let 20. stoletja začela enkrat mesečno sestajati v Zagrebu skupina ljudi iz družbenih znanosti, da premišlja in diskutira o implikacijah najnovejšega zgodovinskega razvoja in najnovejšega znanstvenega mišljenja na razumevanje človeške družbe nasploh. To je bila razmeroma številna in zelo dinamična skupina, kjer so ljudje prihajali in odhajali, razpravljali brez kakršnih koli prepovedanih prostorov. Navajam samo nekatere, ki so mi retrospektivno pred očmi: F. Bučar, Z. Mlinar, V. Rus, V. Arzenšek iz Ljubljane, M. Marković, N. Popov, S. Stanojević, Lj. Tadić iz Beograda; S. Tomić iz Sarajeva; kolegi iz Skopja in Prištine; B. Horvat, P. Matvejević, E. Pusić, R. Supek iz Zagreba. Govorilo se je o možnih dosežkih samoupravljanja, o gibanju k pluralistični družbi v globalnih razmerah. O lokalni samoupravi, regijah, državah kot ravnih univerzalne integracije. O tržišču in njegovi regulaciji. O nacionalnem vprašanju. O ravnotežju med svobodo in pravičnostjo, o odnosu med enakostjo in bratstvom, med sodelovanjem in konfliktom, med stabilnostjo in spremenljivostjo, o strukturah in energijah v človeški družbi. Nič človeškega nam ni bilo tuje. Vsakdo je izkoristil močne spodbude teh razprav pri svojem delu in videl bodoči paradigmski skok v družbenih disciplinah, pravzaprav začetek njihove znanstvenosti. Čeprav še nismo bili Firenze v renesansi, se nam ta cilj ni zdel dosti oddaljen. (Osebni zapis E. Pusića.)

6 Osamosvojitve Slovenije, reteritorializacija, dediferenciacija

V *Gradivu za slovensko ustavo* je zabeleženo: »Programsko študijo o ustavnem razvoju Slovenije (v Jugoslaviji) je pripravila Delovna skupina za ustavni razvoj Slovenskega sociološkega društva v sodelovanju z Ustavno komisijo Društva slovenskih pisateljev« (Korsika 1988: 12, podpisala Peter Jambreč in Ivan Bernik). Upravni odbor SSD je septembra 1987 ustanovil posebno delovno skupino za ustavni razvoj, ki je izoblikovala predlog *Stališč o ustavnem razvoju Slovenije*, jih soglasno sprejel in objavil v množičnih medijih. Društvo je organiziralo javno razpravo in na podlagi raziskovalnih spoznanj slovenske in jugoslovanske sociologije se je več kot trideset kolegov, ki so bili zaproseni za sodelovanje, odzvalo tako, da so poslali na naslov društva svoje že objavljene ali na novo napisane strokovne sestavke. V nadaljnjem sta sociološka skupina in komisija društva pisateljev pripravili skupen dokument s tezami za novo slovensko ustavo.

Takšna vloga SSD ostaja v javnosti v glavnem nepoznana, saj se praviloma govori le o »pisateljski ustavi«, čeprav je šlo prvenstveno za strokovno vsebino s pravnega, sociološkega, filozofskega in drugih vidikov. Pri tem pa je res, da vsi sociologi nismo imeli enakih pogledov na pomen in možnosti osamosvojitve z odcepitvijo tako z vidika teorije o dolgoročnih razvojnih procesih kot glede na do tedaj prevladujoča stališča prebivalcev Slovenije (za konfederacijo).

Prav sociologi smo sicer – kot sem že nakazal – v okviru JSZ v Sloveniji že dosti pred tem načenjali dotlej tabuizirano temo o krizi jugoslovanske družbe. Naša mnenja glede sprejemljivosti stopnje tveganja, da pride do nasilja, in glede radikalnosti prekinjanja že vzpostavljenih povezav, so bila različna. Tako kot je bilo mikavno

osamosvajanje na podlagi sproščanja in razširjanja povezovanja s širšim svetom, tako se je zdelo brezperspektivno težiti k večji samostojnosti v smislu zapiranja in samozadostnosti, torej v smislu že obravnavanih teženj k (samo)izključevanju. Glede na to je razumljivo, da je vključevaje v EU že v kratkem času po osamosvojitvi terjalo spremembo ustave, kot sem to že predhodno napovedoval. Še vedno pa čakamo, kdaj bo politika sprejela sociološka spoznanja o teritorialni dehierarhizaciji in o »evoluciji teritorialne organizacije na Slovenskem« (Razgledi, V (4, 5), 1996), torej o tem, da nadnacionalno povezovanje predpostavlja in terja tudi subnacionalno osamosvajanje npr. še nepriznanih dejanskih regij (gl. tudi Hočevar 2002), posledica česar bi bila ta, da bi Slovenija navzven ne nastopala le z enim samim glasom. S sociološkega vidika osamosvajanja ne moremo zamejiti na enkratno dejanje na eni od ravni teritorialne organizacije družbe. V Sloveniji se po letu 1991 kaže prav ta težnja, hkrati s težnjo h getoizaciji lokalne demokracije.

Če je osamosvojitve dejansko, četudi nenamerno povečala našo zaprtost, pa je hkrati privedla tudi do dediferenciacije v profesionalni organiziranosti sociologov in reteritorializacije našega delovanja. Prvo je zaradi manjšega števila članov kot v JSZ prišlo do izraza v omejenih možnostih našega delovanja v sekcijah, drugo pa v teritorialni zamejitvi, katere korektiv je bilo na splošno dosti bolj razširjeno omrežno povezovanje sociologov v evropskem in svetovnem merilu. V ožjem prostoru smo sicer nujno omejeni, ko gre za profesionalno druženje specialistov. To se znotraj Slovenije potrjuje že vseskozi, npr. s tem, ko smo imeli vrsto le občasno pojavljajočih se sekcij (za sociologijo razvoja, za družbena gibanja, za ženska vprašanja, za socialno politiko; terminološko, semiotično, znanstveno, študentsko sekcijo idr.).

Pri tem se zdi, da smo se prehitro sprijaznili s takšno zamejenostjo v okvirih majhnega naroda,¹⁵ premalo pa smo ozaveščeni o tem, da bi lahko – prav v taki situaciji – načrtno oživljali sekcijsko delovanje s tem, da bi vključevali v razprave tudi nesociologe. O tem že imamo dobre izkušnje pri nas (npr. religiološke, pedagoške in kulturološke sekcije), kot tudi od drugod. Ameriško sociološko združenje (ASA) in ISA v svoje sekcije uspešno vključujeta tudi nesociologe: sekcije ASA vključujejo 7.000 več članov, kot je sicer članov tega združenja. Še dosti večjega pomena je to za Slovenijo in SSD, zlasti ob usmeritvah, ki jih že nakazuje bolonjska reforma univerze. Hkrati pa se tako – in še dodatno na osnovi interneta – dolgoročno nakazujejo možnosti preseganja (nevarnosti) provincialnega osiromašanja.

Interdisciplinarna odprtost sekcij predstavlja enega od predpogojev za to, da bi povečali motiviranost tudi za vključevanje samih sociologov, ki delujejo na vsebinsko zelo različnih področjih v praksi. (O tem več v drugem delu (članku)).

JSZ je vključeval tudi sekcijo, ki se je posvečala metodološkemu vprašanju. Leta 1982 je kot sekcija za metodologijo in statistiko JSZ (predsednica Anuška Ferligoj),

15. Na tem mestu ne morem prikazovati še razprav o narodu in »nacionalnem vprašanju« ter »mednacionalnih odnosih«, etničnih študijah ipd., ki so sicer pogost predmet družboslovnih, še pogosteje pa esejskičnih obravnav, v manjši meri te teme najdemo tudi v društvenih razpravah.

začela z *Blejskimi metodološkimi srečanji* in z izdajanjem knjižne zbirke *Metodološki zvezki*, ki se je osamosvojila in internacionalizirala, tako da vsakoletno vključuje vse širši krog udeležencev. Danes se pojavlja kot dejavnost FDV in Statističnega društva Slovenije. Iz naših zapisnikov izhaja, da je bil v okviru SSD leta 1986 že drugič podan predlog, da bi ustanovili sekcijo za družboslovno metodologijo. Do tega žal ni prišlo, čeprav se zdi očitno, da brez nje ne moremo uspešno uveljavljati nadaljnje profesionalizacije sociologije. Drobitev na vrsto »metodologij« v zvezi z bolonjsko reformo terja tudi intenzivnejše povezovanje delujočih na tem področju.

Občasno je v okviru društva zaživelo tudi organizirano strokovno delovanje študentov sociologije v obliki študentske sekcije. V zadnjih letih so opazne njihove bolj ali manj organizirane aktivnosti tudi v virtualnem prostoru v slovenskem in mednarodnem merilu. V tem smislu delujejo v *Študentskem sociološkem društvu Modri jezdec*, prek katerega se vključujejo v ESSA (European Sociology Students' Association), kjer imajo celo vodilno vlogo. S tem se nakazujejo novi, razširjeni horizonti njihovega delovanja v prihodnosti.

7 O našem vključevanju v svet

V SSD smo kritično zavračali uradno politiko, ki je mednarodno povezovanje usmerjala bolj na ideološki podlagi kot pa na podlagi znanstvene odličnosti. Osebo sem večkrat kritično nastopil proti modelu Beograd – Moskva, Zagreb – Leningrad, Ljubljana – Minsk, ki ga je »pohlevno« sprejela in prakticirala ljubljanska univerza. Ta model je več desetletij usmerjal »mednarodno« sodelovanje fakultet in upočasnjeval znanstveni razvoj pri nas (gl. tudi Delo 30. september 1986: 7).

Ko je v šestdesetih letih prihajalo do določene liberalizacije, se je ta izražala tudi v odpiranju države navzven. V drugi polovici šestdesetih let smo se sociologi predvsem na podlagi mednarodnih raziskovalnih projektov (Philip Jacob in Henry Teune, Robert Agger, Sidney Verba in Jan Triska, Arnold Tannenbaum, Jeremy Azrael, Theodore Buila idr.) ter Fordovih in Fullbrightovih štipendij intenzivneje povezali z ameriški politologi in sociologi.¹⁶ Čeprav se te dejavnosti vsaj v začetku niso odvijale prek SSD, smo se na podlagi vzpostavljenih stikov že v naslednjih letih (npr. leta 1970 prek ISA – RC24 z Matteiem Doganom, Steinom Rokkanom in dr.) vključevali in pristopali k formiranju različnih mednarodnih delovnih skupin (kasneje, na Kongresu v Bielefeldu n. pr. Zasnova »TG06 – Sociologija lokalno globalnih odnosov«).

16. Sociologi se torej nismo prebijali v svet po klasični poti prek avstrijsko-nemškega ali italijanskega posredništva, ampak na podlagi neposrednih povezav s tedaj najmočnejšimi centri družboslovnega delovanja v svetu. Glede na zanimanje sveta za jugoslovanske posebnosti smo imeli celo prednost in smo prehiteli naše sosede, še zlasti, ko je šlo za povezave s politologi. Ker je to vodilo do enostranosti, je bilo koristno, da je sledilo tudi močnejše povezovanje z nemškimi sociologi, pri čemer je imel pomembno vlogo naš rojak Thomas Luckmann, častni član SSD, ki je večkrat nastopal tudi pri nas (gl. npr. Novice 2003). Mimo dejavnosti društva pa so obstajale seveda še številne druge povezave z nemškimi in bližnjimi zamejskimi institucijami in posamezniki kot npr. v Celovcu, Gradcu, Gorici (Istituto di sociologia internazionale), kar se je občasno prepletalo z aktivnostmi društva.

V zgodnejšem obdobju je bila bolj pomembna nacionalno-državna organiziranost sociologov in sodelovanje nacionalnih organizacij na nadnacionalni ravni. To je bilo seveda še posebej poudarjeno v »socialističnih državah« vzhodnega bloka, ki so si tudi v ISA zagotovile močno predstavništvo v vodstvenih organih na podlagi teritorialnega načela in vnaprejšnjih medsebojnih dogovorov. V tem pogledu smo bili sociologi iz Jugoslavije kot »neuvrščene« države potisnjeni na obrobje. Po drugi strani pa smo se še zlasti sociologi iz Slovenije v okviru ISA toliko bolj uveljavljali po delovnem načelu in na podlagi osebne angažiranosti v številnih raziskovalnih komitejih (Research Committees – RC) oz. enotah tega združenja. Približen pregled nam pokaže, da je vsaj 12 naših sociologov in sociologinj starejše in mlajših generacij opravljalo vodilne funkcije v različnih sekcijah ISA. Poleg tega sta dve od naših sociologinj imeli pomembno vlogo v ESA: Maca Jogan v ustanavljanju, Mojca Novak pa v vodenju (podpredsednica) tega evropskega združenja. Ob vse večji raznovrstnosti povezovanja pa je prisotnost naših sociologov, vključno z obramboslovci sociologi, vidna tudi še v drugih mednarodnih socioloških oz. družboslovnih organizacijah.¹⁷

Vodili smo tudi tematske razprave na svetovnih kongresih združenja in v času med kongresi organizirali sociološka srečanja (npr. v Ljubljani ali v Dubrovniku in drugod). V primerjavi z drugimi republikami nekdanje Jugoslavije je bila udeležba slovenskih sociologov relativno – dostikrat pa tudi absolutno – najmočnejša (npr. Toronto 1974: udeležencev iz Slovenije 13, Srbije 8, Hrvaške 8, Bosne in Hercegovine 2). Na svetovnih kongresih smo bili prisotni že od leta 1966, ko je bil kongres v Evianu in potem v Varni (1970) ko smo se udeleženci že skupinsko organizirali (po kongresu nas je na pobudo Veljka Rusa na FSPN obiskal Talcott Parsons, gl. Prilogo 3), nadalje smo se udeležili kongresa v Torontu (1974), Uppsali (1978), Cuidadu de Mexico (1982), New Delhiju (1986), Madridu (1990), Bielefeldu (1994), Montrealu (1998) in Brisbanu (2002).¹⁸

Kot pripadniki majhnega naroda nasploh lahko rečemo, da smo slovenski sociologi v številnih pogledih postali nekakšna velesila v malem.

Glede na dolgoročne trende se zdi teoretsko pomembna še naslednja konkretna izkušnja. V pripravah na kongres v Torontu leta 1974 in podobno za naslednji kongres v

17. Po razpoložljivih podatkih lahko vsaj primeroma nakažemo vključevanje članov SSD (JSZ) v mednarodne organizacije, ko gre za vodilne vloge v njih:

1. v ISA: N. Bandelj RC 9, A. Barbič RC 40, A. Bebler RC 1, K. Boh RC 6, A. Ferligoj RC 33, P. Jambreč RC 3, L. Jelušič RC 1, D. Kos RC 21, S. Mežnarič RC 5, Z. Mlinar RC 21, RC 24, TG 06, V. Rus RC 10, Z. Skrbiš RC 5, F. Vreg RC 14;

2. v ESA: M. Jogan, F. Mali, M. Novak;

3. drugo: A. Barbič ESRS (European society for rural sociology), ENWS (European Network for Women's Studies), A. Bebler ERGOMAS (European Research Group on Military and Society), J. Goričar, K. Boh European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences, M. Malešič ERGOMAS, F. Mali SSTNET (Sociology of Science and Technology NETwork), S. Mandič ENHR (European Network for Housing Research), S. Splichal IAMCR (International Association for Media and Communication Research).

18. O večini teh kongresov so bili objavljeni prikazi in ocene, ki smo jih udeleženci objavili v strokovnih revijah in v Naših razgledih (gl. npr. Naši razgledi 19. november 1982, 10. oktober 1986, 28. september 1990, 5. junij 1993, TIP (5/6), 1987; tudi Kavčič in dr. 1986).

Uppsali leta 1978. smo slovenski sociologi ob podpori Inštituta za sociologijo in filozofijo strnili svoje referate v zbornikih (npr. Saksida in dr. 1974), s katerimi smo želeli skupno predstaviti »slovensko« sociologijo.¹⁹ Vendar se je izkazalo, da se je le redko kdo od udeležencev obeh kongresov zanimal za sociologijo v Sloveniji kar v celoti in nasploh; za tiste, ki so imeli vsebinsko bolj specifične interese, je bila takšna skupna publikacija manj uporabna.

Takšna izkušnja, ki se ujema s splošnim trendom upadanja pomena t. i. območnih študij (*area studies*), je vplivala na to, da smo v nadaljnjem opustili poskuse skupnega predstavljanja vseh slovenskih prispevkov za kongres v eni publikaciji. Vse bolj pa se je povečevala specializacija, raznovrstnost in individualizacija sociološkega delovanja tako znotraj kot zunaj ISA.²⁰ Takšno smer spreminjanja je potrdila tudi sprememba statuta ISA, tako da je bil pripoznan večji pomen raziskovalnemu svetu (kot predstavniškemu organu RC) in so bile dopuščene večje možnosti neposrednega individualnega vključevanja v raziskovalne komiteje ter vpliv slednjih na odločanje v raziskovalnem svetu; relativno manjši pa je postal pomen nacionalnih organizacij kot posrednikov med posameznikom in združenjem. Ta navidezna podrobnost zasluži posebno pozornost, saj simbolizira paradigmatsko spremembo z vidika individualizacije in globalizacije ter deterritorializacije v družbi nasploh.

To, kar je predstavljalo eno najpomembnejših omejitev v Sloveniji (Jugoslaviji), tj. da nismo dosegali potrebnega števila udeležencev, t. i. kritične mase za bolj specializirane obravnave socioloških tem, smo v veliki meri nadomestili v okviru ISA. Primerjalno gledano, je ta vsebinsko in organizacijsko najbolj razčlenjena, saj 3.300 članov deluje v 53 raziskovalnih komitejih ter še v delovnih in tematskih skupinah. ASA ima 14.000 članov in 43 sekcij,²¹ ESA pa 1.200 članov in 27 raziskovalnih omrežij. Tako so nastajala številna žarišča, povezave in omrežja, v katera smo se – vse bolj individualno in manj prek SSD – vključevali tudi sociologi iz Slovenije in hkrati nekatere aktivnosti pritegovali v naš prostor. Še zlasti je bilo močno zanimanje za jugoslovanske posebnosti in obetavne inovacije, ki so – seveda v zgodnejšem obdobju našega delovanja – zadevale samoupravljanje.

Privlačnost Dubrovnika in jugoslovanskih inovacij v zvezi s samoupravljanjem ter svetovljanski pogledi vodstva zagrebške univerze so navkljub vsem zadržkom politike omogočali, da je v Dubrovniku zaživel mednarodni meduniverzitetni center. V njem se je zvrstilo na stotine znanstvenih srečanj, v katera smo se pogosto v aktivnih in vodstvenih vlogah vključevali tudi slovenski sociologi, včasih tudi v imenu sekcij ISA.

19. Med novejšo mednarodno predstavitve slovenske sociologije sodita Adam, Makarovič (2002) in Jogan (1994).

20. Kot ugotavlja npr. Ivan Svetlik (podobno tudi drugi kolegi – osebna komunikacija), povezovanje na njegovem področju vse bolj izhaja iz izvajanja mednarodnih raziskovalnih projektov.

21. Kolikor lahko presojam na podlagi razpoložljivih informacij, so se le maloštevilni Slovenci, verjetno predvsem zaradi geografske oddaljenosti in finančnih omejitev, vključevali v aktivnosti ASA, hkrati pa smo na raziskovalnem področju dosegli zelo intenzivno sodelovanje.

Najširše zasnovane so bile razprave na temo participacija in samoupravljanje (objavljene v 7 knjigah, Pusić 1973), pri čemer je imel iz Slovenije vplivno vlogo zlasti Veljko Rus. Leta 1986 je bil SSD pokrovitelj mednarodne konference o spreminjanju življenjskih vzorcev v evropskih družinah, ki jo je organizirala Katja Boh. V imenu dveh komitejev ISA, tj. RC 21 (Regionalni in urbani razvoj) in RC 24 (Družbena ekologija), pa sva z Manuelom Castellsom leta 1987 v Dubrovniku organizirala konferenco o družbenoprostorskih vplivih informacijsko-komunikacijske tehnologije.

V Ljubljani smo na FSPN leta 1976 »podomačili« tudi program in aktivnosti RC 24 za družbeno ekologijo z vsebinsko in metodološko zahtevno mednarodno delavnico (*The Social Ecology of Change* 1978, ur. Z. M. in H. T., o tem tudi Gantar 1976), čeprav jo je spremljalo »idejnopolitično« sumničenje in kritika glede »tujih vplivov« na CK ZKS ter nadaljnje preverjanje v Marksističnem centru CK.

Vodstvo ISA je sprejelo našo pobudo (gl. TIP 1987: 5–6, 763–765; Kos 1988), da se v Ljubljani ustanovi mednarodno središče te organizacije, ki bi vključevalo raziskovalno in izobraževalno dejavnost oz. vlogo njenih RC z imenom *ISA Research Forum* in *ISA Summer School*. Nadaljnje priprave je prekinila kriza in vojna na Balkanu. Hkrati pa se je med mlajšimi kolegi kot potencialnimi nosilci teh programov okrepilo zanimanje za bolj specifične mednarodne programe, tako da kasneje ni prišlo do obnovitve pobude. V precej manjši meri smo se slovenski sociologi vključevali v drugo svetovno sociološko združenje (osnovano leta 1893 v Parizu), tj. v IIS – *International Institute of Sociology*, npr., ko je bil kongres v Trstu (1995, tudi Mlinar 1996) in Pekingu (2004). In našli nisem še vrste drugih organizacij, ker bi to presegalo okvir obravnave na tem mestu.

Že dalj časa prisotno zanimanje za »odpiranje v svet« (prikaz tudi v Mlinar 2004a) smo uveljavljali v Sloveniji in v svetovnem merilu (npr. o globalizaciji in teritorialnih identitetah na kongresu v Madridu leta 1990, zbornik o tem leta 1992). Poleg obravnav aktualnih tem, kot je npr. Slovenija in EU (Rizman 2002), smo se v društvu začeli ozaveščati tudi o našem dosedanjem izključevanju diasporičnega slovenstva (Skrbiš 2002) in o potrebi, da tudi Slovence po svetu vključimo v našo dejavnost. Torej podobno kot zadnja leta deluje Svetovni slovenski kongres, ki priteguje slovenske znanstvenike in druge na občasna srečanja (gl. tudi Mali 2003). Vse to pa se močno navezuje tudi na vlogo informacijsko-komunikacijske tehnologije, še zlasti na informacijsko (ne)dostopnost (Trček, Novice SSD 2001).

8 Ameriško prevladovanje in evropska »tangencialna koalicija«

Izrazito prevladovanje ameriške sociologije v svetu v zgodnejšem obdobju našega delovanja je – če pustimo ob strani ideološke razsežnosti problema – po eni strani spodbujalo naše empirično raziskovanje na osnovi kvantitativne metodologije in s tem temeljitejše spoznavanje našega lastnega okolja, po drugi strani pa nas je vsebinsko odmikalo od specifičnosti naših domačih družbenih razmer. Družboslovno komuniciranje se je približevalo svetovnemu vzorcu »center – periferija«; včasih je celo izzvalo kritične odzive npr. v razpravah o »kooperativnem« in »imperialističnem« modelu mednarodnih

raziskav (Mlinar in Splichal 1988). Hkrati s prevladovanjem radialnih komunikacij je bilo sociološko delovanje znotraj Evrope nacionalno zamejeno in razdrobljeno.

Tako ISA kot kasneje ESA sta predstavljali določen korektiv takšni enostranosti. Pri naši lastni dejavnosti pa je šlo tudi namerno za poskus, da bi – ob prevladovanju radialnih – okrepili tudi tangencialne povezave med sociologi (pol)perifernih območij v skladu s konceptom tangencialne koalicije, ki sem ga opredelil že v knjigi *Humanizacija mesta* (1983). Prav v tem smislu sem dal pobudo, da smo organizirali dva jugoslovansko-poljska seminarja o urbani sociologiji, in sicer v Ljubljani (Velenju) in na Poljskem (gl. o tem več prispevkov v Naših razgledih 7. novembra 1980; Kos 1981). Pri nas in na Poljskem smo sociologi »vse vedeli« o raziskavah, problemih in raziskovalcih s področja urbane sociologije v ameriških mestih, zelo malo pa drug o drugem, čeprav smo si bili glede na vsebino problematike bližji (Mirowski in Mlinar 1984).

Tudi kolegi obramboslovci so me seznanili (Jelušič, osebna komunikacija), da so evropski sociologi in politologi, ki so proučevali vojsko, ustanovili ERGOMAS (*European Research Group on Military and Society*), ker so se hoteli upreti prevladi ameriških sociologov v vojaški sociologiji (šele kasneje je prišlo do bolj obojestranskega sodelovanja).

Tudi Birgitta Nedelmann in Piotr Sztompka (1993: 15) prikazujeta, kako se v nekaterih evropskih državah zmanjšuje močna odvisnost od ameriške sociologije. Pri tem npr. nakazujeta tako smer k večjemu provincializmu skandinavske sociologije (podobno, kot je bil pred tem znan že »alpski provincializem« v Avstriji) kot tudi teoretični pluralizem in vse večjo razdrobljenost ter izgubo akademske skupnosti (mnoštvo različnih usmeritev in različnih znanstvenih skupnosti, ki se redko vključujejo v skupne razprave). V Sloveniji očitno ni prišlo do kakšnega novega provincializma, prej gre za vse večjo raznovrstnost in razdrobljenost.

9 Objavljanje socioloških spoznanj

V prvih letih delovanja SSD smo ugotavljali, da »izdajanje sociološke literature v slovenskem jeziku skrajno zapostavljajo, in to prav do nerazumljivih skrajnosti, pa naj gre za domačo, izvirno literaturo ali za prevode tujih socioloških tekstov« (Mlinar 1969: 864). Do tedaj v slovenščini ni bilo objavljeno še niti eno obsežnejše sistematično teoretično delo, ki je v predhodnih 30 letih sodilo med vrhunske dosežke sociologije. Prizadevanja društva v stikih s slovenskim založbami še dolgo časa niso privedla do izboljšav.²²

Leta 1964, tj. eno leto pred ustanovitvijo društva, je začela izhajati revija *Teorija in praksa*. Čeprav ni nastala na pobudo sociologov in je imela bolj politično opredeljeno

22. Zunaj okvirov dejavnosti društva, vendar pa ob tesnejšem povezovanju s politologi in komunikologi je leta 1974 začela izhajati knjižna zbirka *Sociološka in politološka knjižnica* (uredniki F. Vreg, N. Benko, A. Bibič in N. Toš), kasneje še Znanstvena knjižnica FDV (urednik N. Toš in dr.). Vse več socioloških in drugih družboslovnih del izdaja Založba FDV, pri čemer pa še ni opredeljena osrednja sociološka zbirka. Delno tu izstopajo zbirke *Kult*, *Kiosk* in *Psihologija vsakdanjega življenja*. Veliko pomembnih socioloških del je izšlo tudi v zbirkah

usmeritev, je – v danih okoliščinah – glede na izhodiščno, relativno liberalno usmerjenost, omogočala vključevanje kar številnim sociologom kot posameznikom, pa tudi predstavljanje skupnih akcij SSD in JSZ ipd.²³

Kot društvo se sicer nismo pridružili pobudi filozofov za ustanovitev interdisciplinarnе revije *Anthropos*, smo se pa občasno vključevali v njene akcije, npr. v posvetovanje o sodelovanju in vlogi humanističnih ved (*Anthropos* (1–2), 1969), in smo bili vključeni v uredništvo. Prav sociološko izhodišče pa ima revija *Družboslovne razprave*, ki so jo leta 1984 začeli izdajati raziskovalci Inštituta za sociologijo in filozofijo, od leta 1991 pa sta njena izdajatelja SSD in FDV. *Družboslovne razprave* so po začetnem nerednem izhajanju začele dobivati vse bogatejšo vsebino, ki zlasti v zadnjem obdobju prepričljivo izkazuje napredek v strokovnem in znanstvenem delovanju slovenskih sociologov.

Ob tem pa ostaja nerazrešena dilema glede jezika, tj. objavljati v slovenščini in/ali angleščini? Načeloma gre za revijo, ki izhaja v slovenskem jeziku. Pri tem pa razkrivamo tudi naslednji paradoks: Sociologi in nekateri drugi družboslovci imamo revije, v katerih v slovenščini objavljamo zahtevna teoretska dela »akademskega« značaja in na dokaj abstraktni ravni. Takšne objave pri nas najdejo le ozek krog bralcev, zaradi jezika pa niso dostopne potencialno zainteresiranim drugod po svetu. Hkrati s tem pa sociologi nimamo glasila, ki bi bilo prvenstveno usmerjeno k širšemu občinstvu in bi v slovenskem jeziku objavljalo krajše in lažje razumljive prispevke, posvečene predvsem perečim problemom, ki so bliže vsakdanjem življenju ljudi doma in po svetu. V ZDA navajajo kot takšno bolj problemsko in uporabno usmerjeno revijo zlasti *Social Problems*, podobni sta tudi *Social Forces* in *Critical Sociology*.

Po eni strani slovenske družboslovne revije in knjižne zbirke v različnih oblikah – s posameznimi članki, s tematskimi številkami ali pa v celoti – prehajajo na objavlanje v angleščini, hkrati pa se zaostčujejo zahteve, da mora vsako znanstveno področje skrbeti za svoje izrazje v slovenščini in torej skrbeti tudi za sprotno objavlanje v slovenskem jeziku.²⁴ Pavšalno izražena pričakovanja nekaterih jezikoslovcev, da naj bi (nekako kar nasploh) objavljali v slovenščini in v angleščini, praktično niso uresničljiva (finančno, časovno ...) niti ne vedno smiselna.

Ko gre za zelo specifične teme, se zdi najbolj primerno, da bi slovensko »sociološko produkcijo« bolj razločevali glede na ciljno občinstvo. Po eni strani bi se lahko bolj približali konkretnim potrebam dijakov, študentov, menedžerjev, krajanov, načrtovalcev občin, družin itd. – v slovenščini. Po drugi strani pa naj bi poskrbeli za večjo prodornost

Studia Humanitatis Znanstvenega publicističnega središča in pri založbi *cf.; podobno tudi pri Mirovnem inštitutu v Ljubljani.

23. Kramberger in Jug (2004) sta to že pregledno prikazala. V osnovi pa je bila TIP bolj problemsko kot ožje profesionalno usmerjena revija. Usmerjene revije so (bile) dejansko *Perspektive, Problemi, Časopis za kritiko znanosti* idr., v katerih smo (so) objavljali sociologi kot posamezniki ali (pod)skupine različnih usmeritev.

24. Odprta vprašanja v zvezi z rabo slovenskega in angleškega jezika obširneje obravnavam v študiji *Slovenski jezik in jezikovna politika kot družboslovni izziv*, ki sem jo pripravil kot podlago za razpravo v Razredu za zgodovinske in družbene vede SAZU, december 2005.

in dostopnost novih spoznanj naših raziskovalcev v svetovnem merilu v angleščini.

Kot se je izkazalo v pripravi retrospektivnega pregleda delovanja SSD, so lahko zelo dragocene tudi *Novice*, ki jih izdaja društvo, največkrat ob letnih srečanjih. Tako kot število članov pa je zelo nihala tudi naklada *Novic*, ki je sredi osemdesetih let dosegla tudi 600–700 izvodov, potem pa je spet močno upadla.

V jugoslovanskem merilu je bila za nas vseskozi do razpada države pomembna revija *Sociologija* (1959–), v kateri smo sproti predstavljali aktivnosti slovenskih sociologov v okviru SSD in JSZ, kot tudi izsledke naše raziskovalne dejavnosti; nekatere izdaje so bile pripravljene tudi ob svetovnih kongresih ISA, in sicer v angleščini. V reviji *Sociologija* je predvsem mogoče dobiti dober pregled prispevkov s posvetovanj JSZ. Ob njeni tridesetletnici (1989) so izdali celovit bibliografski pregled objavljenih prispevkov, ki kaže močno prisotnost slovenskih avtorjev (*Sociologija* XXXI (1)).

Thomson Scientific – ISI – Impact factor uveljavlja svojo politiko tako, da v bodoče v njem ne bodo več upoštevane nacionalne revije, ki so glede na uredniško sestavo in vsebino izključujoče do širšega prostora. To predstavlja izziv za nadaljnje razprave o našem objavljanju v slovenskem jeziku.

10 Sklepne misli

Ob tem, ko sem se nekaj mesecev intenzivno seznanjal z razpoložljivimi viri o štiridesetletnem delovanju SSD v širšem družbenem kontekstu, sem se hkrati ozaveščal o vse bogatejši vsebini tega delovanja. Vse bolj pa sem tudi prepričan, da je prav takšna ozaveščenost eno od izhodišč za krepitev motiviranosti in edinstvene identitete sociologa v našem okolju (o čemer še več v drugem delu). Na splošno ugotavljam, da je bilo kljub vsem pomanjkljivostim in nihanjem, vzponom in padcem narejenega dosti več, kot je znano samim sociologom, še zlasti pa širši javnosti pri nas in po svetu. Smisel take retrospektive vidim že v tem, da olajša dostopnost, preglednost in uporabnost pridobljenih izkušenj, tako da tudi naša usmeritev v prihodnost ne bi temeljila na logiki izključevanja (preteklosti).

V začetku smo maloštevilni sociologi prevzemali odgovornosti za preštevne naloge na neizmerno širokem polju sociologije in v vzdušju, ko smo se »vsi čutili odgovorne za vse«. Danes imamo že prek 3.000 diplomiranih sociologov, ki pa večinoma ostajajo zunaj vsebinskih in organizacijskih okvirov bolj akademsko kot praktično usmerjenih dejavnosti SSD, zato se vse bolj soočamo z »mejami rasti« v njihovem zaposlovanju. Gre za velik izziv za nadaljnje delovanje in prihodnost sociologije na Slovenskem.

Sedanje težnje k odmikanju sociologov od »domačega« okolja terjajo določnejšo razjasnitev vprašanja o deteritorializaciji in reteritorializaciji (D. Harvey) tudi na teoretični ravni, s tem pa tudi razjasnitev vprašanja smisla angažiranja v okvirih majhnega naroda. Hkrati nam pridobljene izkušnje potrjujejo, da so najbolj dinamična obdobja organiziranega profesionalnega delovanja sociologov vezana na osebne lastnosti in mobilizacijske sposobnosti vodilnih posameznikov.²⁵ Toda že dolgotrajne razprave,

25. Presenetljivo ali ne, vračamo se k nekaterim prvim pomembnim spoznanjem na podlagi obsežnih empiričnih raziskav na Inštitutu za sociologijo in filozofijo, ki so zadevala

ki jih v sociologiji poznamo pod imenom *agency and structure*, tudi ob tem ostajajo še odprte.

Čeprav sem več pozornosti posvetil »formativni« dobi društvenega delovanja, bi tudi današnja – vsaj v akademski sferi – že zrela doba SSD s svojimi posebnostmi terjala še večjo pozornost. Paradoks pa je v tem, da nekatera temeljna vprašanja identitete sociologov tudi po štiridesetih letih ostajajo v osnovi še vedno odprta,²⁶ kot so bila v času ustanovitve društva.

ZAHVALA

Pri zbiranju in urejanju gradiva (ki postaja že težko dostopno) za ta članek in za potrebe društva je sodeloval tudi Matic Kavčič. Za njegovo vestno delo se mu lepo zahvaljujem. Zahvaljujem se tudi kolegom, ki so mi posredovali iskane informacije za ta članek, še zlasti Antonu Krambergerju za njegove tehtne pripombe. Obsežnejše gradivo (odgovori in viri) iz spletnega povpraševanja diplomantov sociologije bo predstavljeno v drugem delu (članku).

Literatura

- Adam, Frane, in Makarovič, Matej (2002): *Sociology – Slovenia*. V M. Kaase in V. Sparschuh (ur.): *Three social science disciplines in Central and Eastern Europe*: 536–547. Budapest: Collegium Budapest.
- Adam, Frane (1987): O treh pristopih k pojmu civilna družba. *Družboslovne razprave*, IV (5): 5–15.
- Antončič, Vojko in dr. (1988): *Stratifikacijske analize sodobnih družb*. Ljubljana: SSD.
- Arzenšek, Vladimir (1984): Sudbina radniških saveta. *Sociologija*, XXVI (1–2): 13–32.
- Bernik, Ivan (ur.) (1987): *Neformalne dejavnosti v slovenski družbi*. Ljubljana: SSD, FSPN, Društvo sociologov in politologov Dolenjske.
- Bernik, Ivan, in Fabjanič, Nina (1998): Spomini na socializem: »čas napredka in dobrega življenja« ali »čas strahu in zatiranja?« Teorija in praksa, XXXV (6): 1057–1068.
- Cindrič, Alojz (ur.) (1991): *Zbornik ob tridesetletnici študija sociologije na Filozofski fakulteti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut FF.
- Ferligoj, Anuška (ur.) (1987): *Blejsko metodološko srečanje '87: Zbornik referatov V. strokovnega sestanka Sekcije za metodologijo in statistiko Jugoslovanskega združenja za sociologijo*. Metodološki zvezki, 1: 9–36. Ljubljana: JSZ.
- Gantar, Pavel (1976): *Mednarodni seminar: Primerjalna ekološka analiza družbenih sprememb*. Teorija in praksa, XIII (5–6): 531–533.
- Gantar, Pavel (1987): *Sociologija in civilna družba*. *Družboslovne razprave*, IV (5): 41–49.
- Hočevar, Marjan (2002): *Regije v razmerah mreženja in sploščanja družbeno-teritorialnih ravni*. Novice – Letno srečanje SSD: 11–12.

(ne)aktivnost ljudi. Potem ko sicer preverjamo povezanost med skoraj brezštevilnimi spremembami, se zaustavimo pred vprašanjem, ali ne gre konec koncev predvsem za določen tip osebnosti posameznika.

26. Kot ugotavlja Nina Bandelj s kalifornijske univerze, imajo podobne probleme, ko gre za delovanje sociologov izven akademske sfere, tudi v ZDA, čeprav so ravno leta 2005 proslavili že 100-letnico svojega združenja (ASA).

- Jambrek, Peter (1982): Intra-inštitucionalna polarizacija mreže odnosov družbene menjave in moči. V Z. Roter, P. Klinar in dr. (ur.): *Sociološki preseki slovenske družbe* (Strokovno srečanje, Otočec, 1981): 136–145. Novo mesto: SSD, FSPN, Društvo sociologov Dolenjske.
- Jerovšek, Janez (1965): Distribucija moči na nivoju občine. *Teorija in praksa*, II (4): 652–664.
- Jogan, Maca (1974b, 1982): *Sociologija in dejavnosti sociologov v razvoju naše družbe*. Ljubljana: Raziskovalna skupnost Slovenije.
- Jogan, Maca (1978): Zihelovi dnevi. *Teorija in praksa*, XV (7–8): 703–706.
- Jogan, Maca (1994): *Modern Slovenian Sociology*. V M. F. Keen in J. Mucha (ur.): *Eastern Europe in Transformation*: 125–130. Westport, London: Greenwood.
- Kavčič, Bogdan, Klinar, Peter, in dr. (1986): Svetovni sociološki kongres. *Teorija in praksa*, XXIII (12): 1564–1575.
- Kerševan, Marko (1995): Slovenska sociologija med socialnim okoljem in znanstveno skupnostjo. V A. Kramberger in Z. Kolarič (ur.): *Zbornik ob 30-letnici SSD*: 41–49. Ljubljana: SSD.
- Kje so bistveni vzroki za konflikte v naši družbi?, (okrogla miza) ob posvetovanju Jugoslovanskega združenja za sociologijo v Portorožu (februar 1972). *TIP* 9 (10): 1357–1382.
- Kos, Drago (1981): Jugoslovansko-poljski seminar v Ljubljani o urbani sociologiji. *Sociologija*, XXIII (3–4): 401–408.
- Kos, Drago (1988): *Perspektive mednarodnega sociološkega sodelovanja: Ob konferenci Raziskovalnega sveta IPSA v Ljubljani* (1.–4. september 1988). *Teorija in praksa*, XXV (11–12): 1619–1622.
- Kos, Drago (1998): *Horizonti vsakdanjega življenja*. *Novice – SSD*, 35: 3–5.
- Korsika, Bojan (ur.) (1988): *Gradivo za slovensko ustavo*. Ljubljana: ČKZ.
- Kovačevič, Božo (ur.) (1986): *Suvremeno društvo i sociologija: Zbornik radova sa skupa Proturječja i razvojni problemi suvremenog jugoslavenskog društva*. Zagreb: Globus.
- Kovačič, Gorazd (2003): *Ali je mogoča sociologija antisistemskih gibanj*. *Novice – Letno srečanje SSD*: 47–48.
- Kramberger, Anton, Kolarič, Zinka (ur.) (1995): *Zbornik ob 30-letnici Slovenskega sociološkega društva*. Ljubljana: Slovensko sociološko društvo.
- Kramberger, Anton (2004): *Trendi zaposljivosti in brezposelnosti pri diplomantih FDV po letu 1990: Študije FDV 1*. Dostopno prek: http://dk.fdv.uni-lj.si/Studijefdv/pdfs/Studije_FDV_2004_1.pdf (september 2005).
- Kramberger, Anton, in Jug, Janez (2004): *Revija Teorija in praksa – sredstvo prvotne profesionalizacije na Slovenskem*. *Teorija in praksa*, IXL (1–2): 84–113.
- Mali, Franc (2003): *Trendi v razvoju znanstvenih disciplin in ved znanosti*. V J. Čop (ur.): *Tri poti znanosti k edinosti Slovencev. Tretja svetovna konferenca slovenskih znanstvenikov in gospodarstvenikov iz sveta in domovine*: 46. Ljubljana: SSK.
- Mirowski, Wlodzimierz, in Mlinar, Zdravko (ur.) (1984): *Urban social processes in Poland and Yugoslavia*. Warszawa: Polish Academy of Sciences, Institute of Philosophy and Sociology.
- Mlinar, Zdravko, in Derganc, Jože (17. junij 1964): *Sociolog – nov poklic v naši družbi*. Delo, VI: 3.
- Mlinar, Zdravko, in Toš, Niko (7. december 1965): *Problemi sociologije v Sloveniji*. *Komunist*, XXIII (50): 7.
- Mlinar, Zdravko (1969): *Skupščina društva sociologov Slovenije*. *Teorija in praksa*, VI (5): 862–867.

- Mlinar, Zdravko, in Splichal, Slavko (1988): Primerjalno raziskovanje in razvojni procesi. Družboslovne razprave, V (6): 33–42.
- Mlinar, Zdravko (1988): Profesionalna kultura, družboslovno raziskovanje in družbena praksa: predlogi ukrepov za pospešeni razvoj (družbenih) znanosti posebno glede na sociologijo. Teorija in praksa, XXV (9–10): 550–567.
- Mlinar, Zdravko (1995a): Na pragu ubikvitarne družbe? Ob 30-letnici Slovenskega sociološkega društva (Slovensko sociološko srečanje 95: Sociologija ob koncu 20. stoletja – njene meje in možnosti, Portorož 21. in 22. aprila 1995). Teorija in praksa, XXXII (5–6): 427–443.
- Mlinar, Zdravko (1995b): Transformation of political and ethno-national identities in the balkans. V A. Gasparini in V. Yadov: Social Actors and Designing the Civil Society of Eastern Europe: 225–240. Greenwich, Connecticut: Jai Press inc.
- Mlinar, Zdravko (1996): From confrontation to interpenetration: territorial conflicts in retrospective and perspective. V A. Gasparini (ur.): Proceedings of the XXXII Congress, Plenary Sessions on Dialogue Between Cultures and Changes in Europe and the World, Trieste, July 3–7, 1995: 160–177. Rome: Institut International de Sociologie.
- Mlinar, Zdravko (2004a): Iz preteklosti za prihodnost v družbi in družboslovju: protislovnost vključevanja in izključevanja. V Z. Mlinar (ur.): Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet: 9–66. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mlinar, Zdravko (ur.) (2004b): Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Nedelmann, Birgitta, in Sztópka, Piotr (ur.) (1993): Sociology in Europe: in search of identity. Berlin: Walter de Gruyter.
- Položaj in vloga socioloških, politoloških in komunikacijskih ved v naši družbi Razprave na posvetovanju ob 10-letnici obstoja FSPN (1972). Teorija in praksa 9 (1): 33–71.
- Pusić, Eugen (ur.) (1973): International Sociological Conference on Participation and Self-Management, 1972, Dubrovnik. Participation and self-management. Zagreb: The Institute for social research.
- Renner, Tanja, in Kos, Drago (2000): Ali je sociologija sposobna proizvesti utopistike? Novice – SSD: 10–12.
- Repe, Božo (2004): Teorija in praksa in njeni pisci v času partijskega »liberalizma«. V Z. Mlinar (ur.): Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet: 114–131. Ljubljana: TIP, IXL (1–2).
- Rizman, Rudi (2002): Slovenija in EU. Novice – SSD: 15–17.
- Roter, Zdenko, in dr. (ur.) (1982): Sociološki preseki slovenske družbe (Strokovno srečanje, Otočec, 1981). Novo mesto: SSD, FSPN, Društvo sociologov Dolenjske.
- Rupel, Dimitrij (1987): Alternativna gibanja v kulturi. V I. Bernik in dr. (ur.): Neformalne dejavnosti v slovenski družbi: 221–247. Ljubljana: SSD.
- Rus, Veljko, in Adam, Frane (1986): Moč in nemoč samoupravljanja. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Saksida, Stane in dr. (ur.) (1974): Some Yugoslav papers presented to the VIII th. ISA Congress – Toronto. Ljubljana: Institute of Sociology and Philosophy.
- Saksida, Stane, in Roter, Zdenko (1985): Stanje in razvoj sociologije na Slovenskem. V J. Goričar in dr. (ur.): Stanje in razvoj družbenih znanosti na Slovenskem: 77–83. Ljubljana: SAZU, FSPN.
- Skrbiš, Zlatko (2002): Slovenija in diaspora. Novice – SSD: 17–20.

- Sodelovanje in vloga humanističnih ved, posvetovanje (1969). *Anthropos* (1/2).
- Svetlik, Ivan (2000): *Sociologija in politika*. Novice – SSD: 19–21.
- Tavčar Krajnc, Marina (2002): *Raziskovalno delo v šolskem polju*. Novice SSD: 43–44.
- Tomc, Gregor (1987): *Alternativna politika*. V I. Bernik in dr. (ur.): *Neformalne dejavnosti v Slovenski družbi*: 251–285. Ljubljana: SSD, Društvo sociologov in politologov Dolenjske, FSPN.
- Toš, Niko (1966): *Problemi študija sociologije*. TIP 3 (8/9): 114–162.
- Toš, Niko (ur.) (1982): *Okrogli sto Jugoslovenskog udruženja za sociologiju*, Ljubljana, 27.–28. maj 1982. *Savremeno jugoslovensko društvo: sociološko istraživanje uzroka krize i mogućnosti izlaska: material za okrogli sto*. Ljubljana: Jugoslovensko udruženje za sociologiju, Raziskovalni inštitut Fakultete za sociologiju, politične vede in novinarstvo.
- Toš, Niko (1984): *Osvrt na sociološke susrete jugoslovenskih sociologa*. *Sociologija*, XXVI (1–2): 105–107.

Priloge

Priloga 1: TEME LETNIH SREČANJ SSD

- 2005 »Varnost in tveganja v sodobni slovenski družbi«
- 2004 »Bologna v Sloveniji: sociološki pogledi na prenavo visokošolskega študija«
- 2003 »Družbena gibanja in civilna družba danes«
- 2002 »Slovenija 2002 – sociološki pregled stanja in sprememb«
- 2001 »Sociološki vidiki novih tehnologij«
- 2000 »Uporabnost sociologije«
- 1999 »Bogata in revna Slovenija«
- 1998 »Horizonti vsakdanjega življenja«
- 1997 »Nastajanje manjšinske družbe: družbena neenakost – družbena izključenost«
- 1996 »Sociologija in mitologije na slovenskem«
- 1995 »Sociologija ob koncu 20. stoletja – njene meje in možnosti«
- 1994 »Slovenija med evropskim centrom in evropsko periferijo«
- 1993 »Slovenija dve leti pozneje – kje smo in kam gremo«
- 1992 »Teoretska konvergenca v sodobni sociološki misli«
- 1991 »Prispevek Talcotta Parsonsa k razvoju sociološke teorije«
- 1990 »Aktualnost misli Maxa Webra«
- 1989 »Tradicija, modernizem in postmodernizem«
- 1988 »Stratifikacijske analize sodobnih družb«
- 1987 »Neformalne dejavnosti v slovenski družbi«
- 1986 »Znanje kot dejavnik družbenega razvoja«
- 1985 »Razvoj in kriza družbenih dejavnosti«
- 1984 »Kvaliteta življenja«
- 1983 »Vloga regij v razvoju slovenske družbe«
- 1982 »Integracijski in dezintegracijski procesi v jugoslovanski družbi« (JSZ)
- 1981 »Sociološki preseki slovenske družbe«
- 1980 »Vloga socioloških in politoloških raziskovanj v usmerjanju razvoja na ravni občine«

Priloga 2: PREDSEDNIKI SSD

1. Zdravko Mlinar 1965–1969
2. Niko Toš 1969–1977
3. Stane Saksida 1977–1980
4. Peter Klinar 1980–1983
5. Ivan Svetlik 1983–1986
6. Ivan Bernik 1986–1988
7. Frane Adam 1988–1992
8. Zinka Kolarič 1992–1995
9. Drago Kos 1995–1998
10. Mitja Hafner - Fink 1998–2001
11. Anton Kramberger 2001–2004
12. Marjan Hočevar 2004–

Priloga 3: IZ KNJIGE GOSTOV FSPN: TALCOTT PARSONS

I am very grateful to the sociologists of Ljubljana for the opportunity to meet with them, for their careful listening to my presentation and the high intellectual quality and significance of their comments and questions.

Sept. 22, 1970

Talcott Parsons
Harvard University
U.S.A.